Δείκτες εισαγωγής συμπληρωματικών προτάσεων στη Νέα Ελληνική ως Γ2: πειραματική προσέγγιση με ρωσόφωνους μαθητές

Ελισσάβετ Νουχουτίδου

Πανεπιστήμιο Αθηνών
enouchou@phil.uoa.gr

Abstract

The main aim of this study is to investigate the L2 acquisition of complementizer choice in Greek. Sentences introduced with *oti/pos*, *pu* and *na*, used as complements to matrix verbs that are compatible with more than one complementizer, are studied through an experiment with Russian native speakers learning Greek at the elementary, intermediate and advanced level. It is argued that Russian L1 learners of Greek have problems with the *oti/pos* vs. *pu* distinction, and with the use of *na* when complementizer selection involves propositional operators. Moreover, elementary level students face difficulties with *na*-complements.

1. Εισαγωγή

Ένα από τα ζητήματα που έχει αναδείξει η εξέταση των προτασιακών συμπληρωμάτων στη Νέα Ελληνική (ΝΕ) είναι η σχέση του στοιχείου που εισάγει τη συμπληρωματική πρόταση (συμπληρωματικός δείκτης) με το ρήμα το οποίο αυτή συμπληρώνει (ρήμα εξάρτησης, βλ., μεταξύ πολλών άλλων, Ingria 1981, Χριστίδης 1982, 1984, 1985, Βελούδης & Φιλιππάκη-Warburton 1984, Φιλιππάκη-Warburton & Βελούδης 1985, Varlokosta 1994α, 1994β, Roussou 1994, 2006, 2009, 2010). Ένας συμπληρωματικός δείκτης μπορεί να εισάγει το προτασιακό συμπλήρωμα ενός ρήματος εάν τα χαρακτηριστικά που αυτός φέρει είναι συμβατά με τις λεξικές ιδιότητες του ρήματος εξάρτησης (μεταξύ άλλων, Χριστίδης 1982, 1984, 1985, Θεοφανοπούλου-Κοντού κ.ά. 1998, Roussou 2010). Υπάρχουν ρήματα που μπορούν να συνδυαστούν με έναν μόνο συμπληρωματικό δείκτη (π.χ. *θέλω*, *παραδέχομαι*, *απογοητεύομαι*) ενώ άλλα συνδυάζονται με περισσότερους δείκτες (π.χ. *λέω*, *ξέρω*, *θυμάμαι*, *βλέπω*). Επιπλέον, παράγοντες όπως ο χρόνος (π.χ. *πιστεύω*/**πίστεψα* να), το πρόσωπο (π.χ. *πιστεύω*/**πιστεύουν* να) ή η ύπαρξη τελεστών στην πρόταση εξάρτησης (π.χ. **(δεν) νομίζω* να) επηρεάζουν τη συμβατότητα ρήματος εξάρτησης και συμπληρωματικού δείκτη.

Για τις συμπληρωματικές προτάσεις στη NE ως Γ2, οι Βαρλοκώστα & Τριανταφυλλίδου (2003: 171-187) έχουν διαπιστώσει ότι συμπληρωματικές προτάσεις εμφανίζονται ήδη στον αυθόρμητο προφορικό λόγο αρχαρίων μη φυσικών ομιλητών. Στα δεδομένα που παραθέτουν υπάρχουν προτάσεις με *ότι* ως συμπληρώματα λεκτικών ρημάτων και ρημάτων αισθήσεως στο λόγο αρχαρίων, ενώ οι μέσοι μη φυσικοί ομιλητές χρησιμοποιούν προτάσεις με *ότι* ως συμπληρώματα σε γνωστικά και δοξαστικά ρήματα. Ακόμη, στο λόγο προχωρημένων μαθητών συμπληρωματικές προτάσεις με *να* και *ότι* εμφανίζονται σε δομές πлагίου λόγου. Η επιλογή του συμπληρωματικού δείκτη ανάλογα με το ρήμα εξάρτησης έχει, επίσης, εξεταστεί στις μελέτες των Θεοφανοπούλου-Κοντού κ.ά. (1998) και Ρούσσου (2006) που εστιάζουν στη διδασκαλία της NE ως Γ2 και, με βάση συγκεκριμένες θεωρητικές προσεγγίσεις, διατυπώνουν διδακτικές προτάσεις για τις συμπληρωματικές προτάσεις με έμφαση στην επιλογή του συμπληρωματικού δείκτη.¹

Η παρούσα μελέτη αναφέρεται στα *ότι/πως*, *που* και *να* ως στοιχεία που εισάγουν συμπληρωματικές προτάσεις στη NE² και στη σχέση τους με τα ρήματα εξάρτησης. Λαμβάνοντας υπόψη τις ταξινομήσεις των ρημάτων εξάρτησης σε γραμματικές περιγραφές της NE (βλ. Τζάρτζανος [1946/1963] 1996, Mackridge 1990, Holton κ.ά. 1999, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005) και σχετικές μελέτες, καθώς και την κατηγοριοποίηση των Θεοφανοπούλου-Κοντού κ.ά. (1998), υιοθετείται μία ταξινόμηση που βασίζεται στη Ρούσσου (2006, 2010). Ως κριτήριο για την ταξινόμηση χρησιμοποιούνται οι επιλογές συμπληρωματικού δείκτη ρημάτων με σημασιολογική εγγύτητα.³ Στόχος της έρευνας είναι να εξεταστεί αν υπάρχουν δυσκολίες, για τους ενήλικους που μαθαίνουν τη NE ως Γ2, στην επιλογή του συμπληρωματικού δείκτη με ρήματα εξάρτησης που είναι συμβατά με περισσότερους από έναν δείκτες και ποιες είναι αυτές.

2. Η παρούσα έρευνα: συμμετέχοντες και δοκιμασίες

Στην έρευνα πήραν μέρος 24 μαθητές της NE ως Γ2 με Γ1 τη Ρωσική που φοιτούσαν στο Διδασκαλείο της Νέας Ελληνικής του Πανεπιστημίου Αθηνών σε τμήματα Αρχαρίων

1 Η διδακτική πρόταση των Θεοφανοπούλου-Κοντού κ.ά. (1998) απευθύνεται σε όσους διδάσκουν τη NE ως Γ2 σε ενήλικους κατατάσσοντας τις προτεινόμενες ασκήσεις σε επίπεδα γνώσης της NE. Η Ρούσσου (2006), από την άλλη, αναφέρεται στη διδασκαλία και στις ασκήσεις ανά επίπεδο για παιδιά με Γ1 την Τουρκική που μαθαίνουν τη NE ως Γ2 στην Ελλάδα.

2 Ο όρος ‘συμπληρωματικός δείκτης’ χρησιμοποιείται λόγω της λειτουργίας αυτών των στοιχείων ως δεικτών εισαγωγής συμπληρωματικών προτάσεων. Δεν σχολιάζονται οι σημαντικές διαφορές του *να* από τα υπόλοιπα, καθώς η σχετική συζήτηση που ξεκινά από την κατηγοριακή ταυτότητα του *να* (βλ., μεταξύ άλλων, Βελούδης & Φιλιππάκη-Warburton 1984, Φιλιππάκη-Warburton & Βελούδης 1985, Agouraki 1991, Φιλιππάκη-Warburton 1992, Tsoulas 1993, Roussou 1994, 2000, 2009, Holton κ.ά. 1999, Τσαγγαλίδης 2001, Roussou & Tsangalidis 2010) δεν απασχολεί την παρούσα μελέτη.

3 Οι ρηματικές κατηγορίες συνήθως δεν είναι ομοιογενείς, καθώς υπάρχουν ρήματα τα οποία συμμετέχουν σε κάθε δομή που χαρακτηρίζει μία συγκεκριμένη κατηγορία και άλλα που συμμετέχουν σε μερικές δομές μόνο (βλ. Χριστίδης 1985, Ρούσσου 2006).

(επίπεδο A2), Μέσων (επίπεδα B1 και B2) και Προχωρημένων (επίπεδα Γ1 και Γ2), οι οποίοι αποτέλεσαν τις τρεις πειραματικές ομάδες (8 συμμετέχοντες σε κάθε ομάδα), και 8 φυσικοί ομιλητές της Κοινής ΝΕ (ομάδα ελέγχου). Τόσο οι φυσικοί όσο και οι μη φυσικοί ομιλητές της ΝΕ ήταν απόφοιτοι τουλάχιστον δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν γραπτώς σε μία άσκηση ελέγχου αποδεκτότητας (acceptability judgment task) και μία άσκηση συμπλήρωσης κενών (cloze task).

Στην άσκηση ελέγχου αποδεκτότητας (AEA) υπήρχαν 50 πειραματικές προτάσεις (σε σύνολο 85 προτάσεων). Κάθε πειραματική πρόταση περιλάμβανε ένα από τα ρήματα *λέω, συμφωνώ, ξέρω, μαθαίνω, πιστεύω, νομίζω, ελπίζω, βλέπω, ακούω, χαίρομαι* και *λπάμαι* ως ρήμα εξάρτησης και ένα προτασιακό συμπλήρωμα με δείκτη εισαγωγής το *ότι*,⁴ το *που* ή το *να*.⁵ Π.χ.

- (1α) Η Αγγελική ξέρει ότι οι τράπεζες είναι κλειστές σήμερα.⁶
- (1β) *Ο Διαμαντής ξέρει που θα φύγω νωρίς το Σάββατο.
- (1γ) Ο Βασίλης ξέρει να παίζει πιάνο και βιολί.

Για κάθε ρήμα υπήρχαν τρεις πειραματικές προτάσεις, μία για κάθε τύπο προτασιακού συμπληρώματος. Χαρακτηριστικό των ρημάτων εξάρτησης που χρησιμοποιήθηκαν είναι η συμβατότητά τους με τους δύο ή και με τους τρεις συμπληρωματικούς δείκτες. Επιπλέον, στην άσκηση υπήρχαν πειραματικές προτάσεις οι οποίες στόχευαν στην εξέταση του προσώπου του ρήματος και της άρνησης στην πρόταση εξάρτησης ως παραγόντων που επηρεάζουν την επιλογή του συμπληρωματικού δείκτη.

Στην άσκηση συμπλήρωσης κενών (ΑΣΚ) χρησιμοποιήθηκαν 15 πειραματικές και 11 παραπλανητικές προτάσεις. Σε καθεμιά υπήρχε μία κύρια και μία συμπληρωματική πρόταση με κενό στη θέση του συμπληρωματικού δείκτη, το οποίο έπρεπε να συμπληρωθεί με μία λέξη, χωρίς κανένα προσδιορισμό ως προς τη γραμματική της κατηγορία. Δινόταν, επίσης, το σχετικό περικείμενο για να περιοριστεί το εύρος των πιθανών απαντήσεων.

- (2) Η Γιάννα στέλνει ένα μήνυμα στο κινητό του Στράτου:

Το Σάββατο θα μαγειρέψω μουςακά και θα καλέσω όλους τους φίλους μου. Σε περιμένω και εσένα. Πιστεύω τρως μουςακά.

4 Στην ΑΕΑ δεν χρησιμοποιήθηκε το *πως*, αν και στα περισσότερα περιβάλλοντα *ότι* και *πως* εναλλάσσονται ελεύθερα (Τριανταφυλλίδης [1941] 1996: 396-397, Χριστίδης 1982: 165, Mackridge 1990: 377).

5 Τα ρήματα εξάρτησης, οι δείκτες εισαγωγής και το υπόλοιπο λεξιλόγιο των ασκήσεων είναι γνωστά στους μαθητές όλων των επιπέδων. Η παρούσα μελέτη δεν εξετάζει το βαθμό στον οποίο διδάσκεται ρητά η συμβατότητα των δεικτών εισαγωγής με τα ρήματα εξάρτησης (για τις συμπληρωματικές προτάσεις στα εγχειρίδια διδασκαλίας της ΝΕ ως Γ2, βλ. Νουχουτίδου 2010).

6 Τα παραδείγματα (1) και (2) προέρχονται από το ερωτηματολόγιο της έρευνας.

3. Αποτελέσματα

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα αναλύθηκαν με βάση το επίπεδο γνώσης της ΝΕ και τις κατηγορίες/ομάδες των ρημάτων εξάρτησης.⁷ Τα αποτελέσματα και των δύο ασκήσεων παρουσιάζονται μαζί ανά ρηματική κατηγορία, καθώς οι ασκήσεις λειτουργούν συμπληρωματικά στην εξαγωγή των συμπερασμάτων. Έμφαση δίνεται στην επιλογή του συμπληρωματικού δείκτη με ρήματα εξάρτησης ως προς τα οποία οι απαντήσεις των ομιλητών διαφέρουν και υποδηλώνουν πιθανά προβλήματα των μη φυσικών ομιλητών της ΝΕ.

Στα λεκτικά ρήματα που εξετάζονται υπάρχει διαφορά στις απαντήσεις των ομιλητών στην πλάγια προστακτική, η οποία δηλώνεται με προτασιακό συμπλήρωμα που εισάγεται με *να* (Τζάρτζανος [1946/1963] 1996, Mackridge 1990, Holton κ.ά. 1999, Roussou 2006, 2010), π.χ.

(3) Η Μαρία λέει να αγοράζεις μόνο βιολογικά προϊόντα.

Στην ΑΕΑ οι απαντήσεις των αρχάριων μη φυσικών ομιλητών, όταν το ρήμα *λέω* έχει προτασιακό συμπλήρωμα που εισάγεται με *να*, διαφέρουν από αυτές των ομιλητών των άλλων ομάδων, αλλά η διαφορά αυτή είναι στατιστικά μη σημαντική ($H(3)=6,47$, $p=0,086$).

Πίνακας 1.

Αποτελέσματα ΑΕΑ (λεκτικά ρήματα)

	Αρχάριοι μ.φ.ο. ⁸		Μέσοι μ.φ.ο.		Προχωρημένοι μ.φ.ο.		Φυσικοί ομιλητές ΝΕ	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
λέω <i>να</i>	4,13	2,53	6,38	0,92	6,13	1,13	6,63	0,52
λέω <i>*που</i>	2,88	2,1	3,88	2,3	4,38	2,56	1,63	0,92
συμφωνώ <i>*που</i>	4,13	2,17	4	2,07	4,88	2,03	2,5	1,77

Στην ΑΣΚ, όμως, στις προτάσεις αντίστοιχου τύπου η διαφορά μεταξύ των ομάδων είναι στατιστικά σημαντική ($\chi^2(3)=13,09$, $p=0,011$): οι αρχάριοι και οι μέσοι μη φυσικοί ομιλητές συμπληρώνουν με *να* σε ποσοστό μόλις 37,5%, σε αντίθεση με τους ομιλητές των δύο άλλων ομάδων (από τους οποίους σχεδόν όλοι χρησιμοποιούν *να*).

7 Για τη στατιστική ανάλυση, στην ΑΕΑ χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο Kruskal-Wallis και στην ΑΣΚ το κριτήριο χ^2 .

8 μ.φ.ο. = μη φυσικοί ομιλητές της ΝΕ

Για το γνωστικό ρήμα *ξέρω* υπάρχουν, επίσης, μεγάλες αποκλίσεις στις προτάσεις με *να*, με τη χρήση του οποίου το ρήμα αποκτά δυναμική τροπικότητα (παράδειγμα 4α, βλ. Holton κ.ά. 1999, Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 2005, Roussou 2006, 2010). Αντίθετα, η χρήση του προτασιακού συμπληρώματος με *ότι*, το οποίο δεν επιφέρει αλλαγές στη σημασία του ρήματος εξάρτησης (παράδειγμα 4β), δημιουργεί λιγότερα προβλήματα στην ομάδα των αρχάριων μη φυσικών ομιλητών.⁹

(4α) Ξέρει να παίζει βιολί.

(4β) Ξέρει ότι μου αρέσουν οι γαλλικές ταινίες.

Στην ΑΕΑ υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ των ομάδων των ομιλητών (*ξέρω να*: $H(3)=8,29$, $p=0,031$, βλ. επίσης *μαθαίνω να*: $H(3)=7,38$, $p=0,54$, οριακά στατιστικά μη σημαντικό), που οφείλεται στις απαντήσεις των αρχάριων μη φυσικών ομιλητών.

Πίνακας 2.

Αποτελέσματα ΑΕΑ (γνωστικά ρήματα)

	Αρχάριοι μ.φ.ο.		Μέσοι μ.φ.ο.		Προχωρημένοι μ.φ.ο.		Φυσικοί ομιλητές ΝΕ	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
<i>ξέρω να</i>	5,38	1,69	6,5	0,76	7	0	6,63	0,74
<i>μαθαίνω ότι</i>	4,17	1,47	5,75	1,83	4,63	1,85	6,5	0,76
<i>ξέρω *που</i>	3,63	1,85	3,75	2,44	4,13	2,17	2,75	2,44
<i>μαθαίνω *που</i>	4,38	1,92	3,63	2,26	2,88	1,81	2,13	1,36

Παρόμοιο αποτέλεσμα για τα γνωστικά ρήματα με συμπλήρωμα που εισάγεται με *να* υπάρχει στην ΑΣΚ, όπου μόλις το 25% των αρχάριων μη φυσικών ομιλητών χρησιμοποιεί το *να* σε αντίθεση με τις άλλες τρεις ομάδες στις οποίες το ποσοστό είναι μεταξύ 75-100% (και αυξάνει ανάλογα με το επίπεδο). Και σε αυτή την περίπτωση υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των ομάδων ($\chi^2(3)=12,44$, $p=0,011$).

Από τα παραπάνω διαφαίνεται η περιορισμένη (σε σύγκριση με το *ότι*) εξοικείωση των αρχάριων μη φυσικών ομιλητών με τη χρήση του *να* ως συμπληρωματικού δείκτη με λεκτικά και γνωστικά ρήματα.

Όσον αφορά το *που*, μπορεί να χρησιμοποιηθεί με περιορισμένο αριθμό λεκτικών και γνωστικών ρημάτων αλλά μόνο αν υπάρχει έμφαση στο ρήμα εξάρτησης.¹⁰

9 Θα πρέπει να σημειωθεί ότι για το *μαθαίνω* με συμπλήρωμα *ότι* υπάρχει σημαντική διαφορά στην ΑΕΑ ($H(3)=10,37$, $p=0,01$), αλλά δεν υπάρχει διαφορά στην ΑΣΚ στην οποία όλοι σχεδόν οι ομιλητές (87,5% των αρχάριων, 100% των άλλων ομάδων) χρησιμοποιούν *ότι/πως*.

10 Το οποίο πρέπει, επίσης, να βρίσκεται σε παρελθοντικό χρόνο, βλ. Ingria 1981, Roussou 2006, 2010.

- (5α) Σου ΕΙΠΑ που έχω πάρει γάλα για αύριο! Γιατί αγόρασες κι εσύ;
 (5β) Σου λέω *που/ότι έχω πάρει γάλα για αύριο.

Στην ΑΕΑ περιλαμβάνονται αντιγραμματικές προτάσεις με το συμπληρωματικό δείκτη *που* (με το ρήμα εξάρτησης σε ενεστώτα, χωρίς έμφαση στο ρήμα, βλ. 5β). Αυτές αντιμετωπίζονται με διαφορετικό τρόπο από τους φυσικούς και τους μη φυσικούς ομιλητές, καθώς οι τελευταίοι δεν φαίνονται σίγουροι για την (αντι)γραμματικότητα των προτάσεων (βλ. πίνακες 1 και 2). Εντούτοις, η διαφορά των ομάδων των ομιλητών δεν είναι στατιστικά σημαντική.

Τα ρήματα αντίληψης *θυμάμαι* και *ξεχνάω*, λόγω της λεξικής σημασίας τους, ως ρήματα εξάρτησης μπορούν να έχουν προτασιακό συμπλήρωμα που εισάγεται με *ότι* ή *που* και δηλώνει γεγονός. Όταν χρησιμοποιείται το *ότι* τονίζεται η γνωστική σημασία του ρήματος εξάρτησης ενώ όταν χρησιμοποιείται το *που* η συναισθηματική σημασία (Χριστίδης 1982, Roussou 1992, Θεοφανοπούλου-Κοντού κ.ά. 1998).

- (6α) Η Μαρία ξεχνάει ότι/που είχαμε συναντηθεί στο προηγούμενο συνέδριο.
 (6β) Θυμάμαι ότι/που ερχόταν στο σπίτι μου κάθε μέρα.

Στην ΑΕΑ, και με τα δύο αυτά ρήματα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των ομάδων των συμμετεχόντων όταν το προτασιακό τους συμπλήρωμα εισάγεται με *ότι*, αλλά μόνο για το *ξεχνάω* η διαφορά είναι στατιστικά σημαντική (*ξεχνάω* *ότι*: $H(3)=8,89$, $p=0,024$ · *θυμάμαι* *ότι*: $H(3)=6,53$, $p=0,082$). Στην περίπτωση του *ξεχνάω* η διαφορά εντοπίζεται στους αρχάριους και τους μέσους μη φυσικούς ομιλητές σε σύγκριση με τους προχωρημένους και τους φυσικούς ομιλητές ενώ για το *θυμάμαι* μόνο οι απαντήσεις των αρχαρίων διαφέρουν. Στην ΑΣΚ, στη συμπλήρωση του ρήματος *θυμάμαι* σε περικείμενο το οποίο απαιτεί τη χρήση *ότι/πως*, οι ομιλητές όλων των ομάδων συμπληρώνουν με παρόμοιο τρόπο: όλοι οι φυσικοί ομιλητές και το 87,5% των υπόλοιπων συμμετεχόντων (7 από κάθε ομάδα) χρησιμοποιούν *ότι*.

Πίνακας 3.

Αποτελέσματα ΑΕΑ (ρήματα αντίληψης)

	Αρχάριοι μ.φ.ο.		Μέσοι μ.φ.ο.		Προχωρημένοι μ.φ.ο.		Φυσικοί ομιλητές ΝΕ	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
ξεχνάω ότι	3,43	2,51	3,88	2,17	5,25	2,19	6,38	0,52
θυμάμαι ότι	4,25	2,66	6,5	0,76	6,5	1,41	6,63	0,74
ξεχνάω που	4	1,77	2,75	1,39	3,88	1,89	3,88	2,42
θυμάμαι που	4,38	2,33	4,5	1,77	5	2,14	5,13	1,81
ξεχνάω να	5,38	1,51	5	1,93	4	2,78	7	0
θυμάμαι να	5,38	1,77	5,38	1,85	6	1,07	5,13	1,96

Από την άλλη πλευρά, για τα ίδια ρήματα στην ΑΕΑ τα αποτελέσματα είναι διαφορετικά όταν η συμπληρωματική πρόταση εισάγεται με *που*. Αν και οι προτάσεις είναι γραμματικές, η αποδοχή των προτάσεων είναι περιορισμένη και παρατηρείται αρκετή ομοιότητα στις απαντήσεις των φυσικών και των μη φυσικών ομιλητών. Επιπλέον, υπάρχει μεγάλη τυπική απόκλιση στις απαντήσεις των φυσικών ομιλητών που υποδεικνύει διαφορές στον τρόπο με τον οποίο κρίνουν τις προτάσεις. Μία πιθανή ερμηνεία είναι ότι ο ενεστώτας που χρησιμοποιείται στα ρήματα εξάρτησης στην ΑΕΑ δεν ευνοεί τη γεγονотική ερμηνεία με έμφαση στη συναισθηματική σημασία του ρήματος και αυτό επηρεάζει τις απαντήσεις των φυσικών ομιλητών περιορίζοντας την αποδεκτότητα (Χριστίδης 1982). Διαφορετικά είναι τα αποτελέσματα στην ΑΣΚ σε περιβάλλοντα όπως αυτό του παραδείγματος (6β), όπου υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ φυσικών και μη φυσικών ομιλητών. Οι φυσικοί ομιλητές συμπληρώνουν με *που* (75% έναντι 12,5% των αρχάριων και μέσων και 37,5% των προχωρημένων μη φυσικών ομιλητών) ενώ οι μη φυσικοί ομιλητές με *ότι/πως*. Οι τελευταίοι αυξάνουν την προτίμησή τους για το *ότι/πως* όσο αυξάνεται το επίπεδο γνώσης της ΝΕ ενώ, παράλληλα, χρησιμοποιούν λιγότερο το (αντι)γραμματικό για τη συγκεκριμένη πρόταση) *να*. Όμως, η διαφορά μεταξύ των ομάδων δεν είναι στατιστικά σημαντική.

Η χρήση του *να* ως δείκτη εισαγωγής συμπληρωματικής πρότασης με τα ρήματα αντίληψης μάλλον αποτελεί πρόβλημα για τους μη φυσικούς ομιλητές, όπως φαίνεται από τη διαφορά στις απαντήσεις των φυσικών ομιλητών σε σύγκριση με όλους τους μη φυσικούς ομιλητές για το ρήμα *ξεχνάω να* (6γ) στην ΑΕΑ ($H(3)=12,53, p=0,003$).

(6γ) Η Μαρία ξεχνάει να πληρώσει τα κοινόχρηστα.

Οι φυσικοί ομιλητές αποδέχονται απόλυτα την πρόταση αλλά οι μη φυσικοί ομιλητές έχουν σαφώς χαμηλότερα ποσοστά αποδεκτότητας.¹¹

Όσον αφορά τα επιστημικά/δοξαστικά ρήματα *ελπίζω*, *πιστεύω* και *νομίζω*, οι ομιλητές όλων των ομάδων αποδέχονται εξίσου (στην ΑΕΑ) και συμπληρώνουν με παρόμοιο τρόπο (στην ΑΣΚ) τις προτάσεις με συμπλήρωμα *ότι*.

Αυτά τα ρήματα δεν μπορούν να έχουν *που* ως συμπλήρωμα και, όπως αναμενόταν, οι αντίστοιχες προτάσεις απορρίπτονται από τους φυσικούς ομιλητές.

(7) Ελπίζει ότι/*που έγραψε καλά στο διαγώνισμα.

Αντίθετα, οι μη φυσικοί ομιλητές όλων των επιπέδων δίνουν απαντήσεις που βρίσκονται στη μέση της κλίμακας αποδεκτότητας και διαφέρουν σημαντικά από αυτές των φυσικών

11 Σε αυτήν την περίπτωση είναι πιθανόν οι απαντήσεις να επηρεάζονται από το χρόνο του ρήματος εξάρτησης, καθώς στη συγκεκριμένη δομή ο ενεστώτας έχει γενικευτική ερμηνεία (Χριστίδης 1982, Ρούσσου 2006).

ομιλητών (ελπίζω *που: $H(3)=11,19, p=0,006$ · πιστεύω *που: $H(3)=7,62, p=0,048$ · αλλά στατιστικά μη σημαντικό αποτέλεσμα για το νομίζω *που: $H(3)=6,56, p=0,082$).

Πίνακας 4.

Αποτελέσματα ΑΕΑ (δοξαστικά ρήματα)

	Αρχάριοι μ.φ.ο.		Μέσοι μ.φ.ο.		Προχωρημένοι μ.φ.ο.		Φυσικοί ομιλητές ΝΕ	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
ελπίζω *που	4,29	1,89	4,38	2	4,38	2,07	1,5	0,76
πιστεύω *που	4,63	2,62	4,75	2,12	4,38	2,2	1,88	2,1
νομίζω *που	4,25	1,75	4,5	1,85	4,38	1,92	2,13	1,89

Με τα ρήματα ψυχικού πάθους, το *που* εισάγει συμπλήρωμα που δηλώνει την αιτία του συναισθήματος ενώ όταν χρησιμοποιείται το *να* εκφράζεται η κατάσταση που μπορεί να προκαλέσει το συναίσθημα και λανθάνει η σημασία της επανάληψης (Χριστίδης 1985, Θεοφανοπούλου-Κοντού κ.ά. 1998, Ρούσσου 2006).

- (8α) Λυπάμαι που/*ότι τελειώνουν οι διακοπές.
 (8β) Χαίρομαι να μαγειρεύω για τους φίλους μου.

Πίνακας 5.

Αποτελέσματα ΑΕΑ (ρήματα ψυχικού πάθους)

	Αρχάριοι μ.φ.ο.		Μέσοι μ.φ.ο.		Προχωρημένοι μ.φ.ο.		Φυσικοί ομιλητές ΝΕ	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
χαίρομαι που	4,13	1,73	5,5	2,27	6,13	1,46	6,5	0,93
λυπάμαι που	5,67	0,82	4,63	2,26	5,75	1,58	6,63	0,52
χαίρομαι *ότι	4,14	2,27	5,25	2,05	4,75	2,05	3,75	2,38
λυπάμαι *ότι	4	2,24	4,63	1,92	5,88	1,36	2	1,07
χαίρομαι να	3,25	1,98	4,38	2,5	4,88	2,59	6,63	0,74
λυπάμαι να	3,88	1,81	6	1,2	5	2,07	6,25	0,89

Στην ΑΕΑ, οι διαφορές που παρατηρούνται αφορούν το ρήμα *χαίρομαι* όταν έχει συμπλήρωμα *που* (*χαίρομαι που*: $H(3)=8,41, p=0,032$ · *λυπάμαι που*: $H(3)=5,54, p=0,134$) και τα προτασιακά συμπληρώματα που εισάγονται με *να* με τα ρήματα *χαίρομαι* και *λυπάμαι* (*χαίρομαι να*: $H(3)=8,86, p=0,025$ · *λυπάμαι να*: $H(3)=9,26, p=0,02$). Αυτές τις

προτάσεις οι μη φυσικοί ομιλητές τις θεωρούν όλο και περισσότερο αποδεκτές όσο αυξάνεται το επίπεδο γνώσης της ΝΕ. Από την ΑΣΚ, μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι σε περιβάλλον στο οποίο χρειάζεται ο συμπληρωματικός δείκτης *που* οι φυσικοί ομιλητές χρησιμοποιούν αποκλειστικά *που*, ενώ οι μη φυσικοί ομιλητές επιλέγουν διαφορετικούς τρόπους συμπλήρωσης και η διαφορά μεταξύ των ομάδων των ομιλητών είναι στατιστικά σημαντική ($\chi^2(3)=27,96, p=0,001$). Διακρίνεται, βεβαίως, μεγαλύτερη ομοιότητα με τους φυσικούς ομιλητές όσο αυξάνεται το επίπεδο γνώσης της ΝΕ, καθώς η χρήση του *που* από 25% στους αρχάριους και 12,5% στους μέσους αυξάνει σε 62,5% στους προχωρημένους. Παράλληλα περιορίζεται η χρήση του *ότι* (12,5% στους αρχάριους, 62,5% στους μέσους αλλά 25% στους προχωρημένους) και η χρήση άλλων λέξεων¹² (50% στους αρχάριους, 25% στους μέσους, 12,5% στους προχωρημένους). Σε περιβάλλον που απαιτείται η χρήση του *να*, οι φυσικοί ομιλητές της ΝΕ προτιμούν το *να* (62,5%) έναντι του *που* (12,5%) σε αντίθεση, κυρίως, με τους αρχάριους και μέσους μη φυσικούς ομιλητές (*να*: 25%), αλλά η διαφορά μεταξύ των ομάδων δεν είναι στατιστικά σημαντική.¹³

Στην ΑΕΑ, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις των συμμετεχόντων για τα ρήματα ψυχικού πάθους με προτασιακά συμπληρώματα που εισάγονται με *ότι*. Οι μη φυσικοί ομιλητές της ΝΕ σε αυτές τις προτάσεις διαφέρουν από τους φυσικούς ομιλητές μόνο στην περίπτωση του ρήματος *λυπάμαι* ($H(3)=12,94, p=0,002$), αλλά όχι στην περίπτωση του ρήματος *χαίρομαι* ($H(3)=2,12, p=0,564$), για το οποίο οι φυσικοί ομιλητές εκφράζουν αρκετά μεγάλη αποδοχή συγκριτικά με την αντιγραμματοκότητα της δομής. Αυτή η διαφορά μπορεί να ερμηνευθεί αν ληφθεί υπόψη ότι, αν και η χρήση του *ότι* είναι αντίθετη με το γλωσσικό αίσθημα πολλών φυσικών ομιλητών της ΝΕ, έχει υποστηριχθεί ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί με ρήματα ψυχικού πάθους –αντίστοιχα παραδείγματα αναφέρονται σε γραμματικές και μελέτες, βλ. Τζάρτζανος [1946/1963] 1996, Ingria 1981. Κατά μία άποψη (Χριστίδης 1982), όταν το ρήμα εξάρτησης βρίσκεται σε ενεστώτα, μπορεί η πρόταση με *ότι* να δηλώνει μια μονιμότερη συναισθηματική στάση (πβ. Nicholas 1998 και Νικηφορίδου 1999 για άλλες ερμηνείες).

Σχετικά με τα ρήματα που εκφράζουν φυσική αίσθηση (ρήματα αισθήσεως), στην ΑΕΑ, φαίνεται να υπάρχουν διαφορές όταν το συμπλήρωμα του ρήματος εισάγεται με *να* (παραδείγμα 9α, στην περίπτωση αυτή το *να* δεν φέρει υποκειμενικότητα, βλ. Θεοφανοπούλου-Κοντού κ.ά. 1998, Ιακώβου 1999). Οι διαφορές αφορούν τους αρχάριους μη φυσικούς ομιλητές σε σύγκριση με τους υπόλοιπους, όπως δείχνει το στατιστικά σημαντικό αποτέλεσμα για το ρήμα *ακούω* ($H(3)=15,3, p<0,001$) –για το *βλέπω* το αποτέλεσμα δεν είναι το ίδιο ($H(3)=6,94, p=0,068$).

12 Οι μη φυσικοί ομιλητές χρησιμοποιούν συχνά το *γιατί/επειδή* αντί για το *που*.

13 Οι μη φυσικοί ομιλητές τείνουν να χρησιμοποιούν το *όταν* στη θέση του *να*.

- (9α) Βλέπω να μαγειρεύει η Μαρία.
 (9β) Βλέπω που μαγειρεύει η Μαρία.

Πίνακας 6.

Αποτελέσματα ΑΕΑ (ρήματα αισθήσεως)

	Αρχάριοι μ.φ.ο.		Μέσοι μ.φ.ο.		Προχωρημένοι μ.φ.ο.		Φυσικοί ομιλητές NE	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
βλέπω να	4,13	2,59	5,38	2,07	5,63	1,77	6,88	0,35
ακούω να	3,63	1,3	5,75	1,17	5,75	1,98	6,75	0,46

Στην ΑΣΚ, δεν υπάρχει σημαντική διαφορά στον τρόπο που εισάγουν τη συμπληρωματική πρόταση οι ομιλητές των διαφορετικών ομάδων όταν το ρήμα εξάρτησης δηλώνει άμεση αίσθηση (όπως φαίνεται από το περιεχόμενο) και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί να ή που (Χριστίδης 1982, 1985, Μοσχονάς 1989, Varlokosta 1994α, Θεοφανοπούλου-Κοντού κ.ά. 1998, Ρούσσου 2006). Παρατηρείται ότι οι φυσικοί ομιλητές και οι προχωρημένοι μη φυσικοί ομιλητές προτιμούν τους συμπληρωματικούς δείκτες (62,5%) σε σχέση με το όταν, ενώ οι μέσοι μη φυσικοί ομιλητές χρησιμοποιούν συμπληρωματικούς δείκτες και όταν εξίσου. Οι αρχάριοι χρησιμοποιούν κατά 25% όταν και ενώ, μόλις 12,5% να, 12,5% πως και κατά 50% δίνουν άλλες απαντήσεις.

Στις περιπτώσεις που η συμβατότητα του ρήματος εξάρτησης με το συμπληρωματικό δείκτη εξαρτάται από παράγοντες όπως το πρόσωπο του ρήματος ή η παρουσία τελεστών στην πρόταση εξάρτησης (όπως συμβαίνει με τα ρήματα πιστεύω, νομίζω και θυμάμαι όταν δέχονται προτασιακό συμπλήρωμα που εισάγεται με να), οι μεγαλύτερες διαφορές μεταξύ των ομάδων παρατηρούνται στην ΑΣΚ.

Ειδικότερα, το ρήμα πιστεύω είναι συμβατό με συμπληρωματική πρόταση με να μόνο όταν βρίσκεται σε ενεστώτα και, κυρίως, σε πρώτο πρόσωπο.

- (10) Πιστεύω/*Πιστεύει να έχεις χρόνο για έναν καφέ.

Πίνακας 7.

Αποτελέσματα ΑΕΑ (πρόσωπο)

	Αρχάριοι μ.φ.ο.		Μέσοι μ.φ.ο.		Προχωρημένοι μ.φ.ο.		Φυσικοί ομιλητές NE	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
πιστεύω να (1)	5,38	1,92	6,25	1,39	6,38	0,92	6,38	0,92
πιστεύω να (2)	3,25	2,25	5,88	2,03	6,13	1,25	6,38	1,19

Στην ΑΕΑ¹⁴ οι φυσικοί ομιλητές δεν διαφέρουν από τους μη φυσικούς ομιλητές στο βαθμό αποδοχής/απόρριψης των αντιγραμματικών προτάσεων, αλλά διαφέρουν σε μία από τις γραμματικές προτάσεις¹⁵ (πιστεύω να (πρόταση 1): $H(3)=1,97$, $p=0,596$ · πιστεύω να (πρόταση 2): $H(3)=9,89$, $p=0,014$). Επιπλέον, η διαφορά μεταξύ φυσικών και μη φυσικών ομιλητών είναι σημαντική στην ΑΣΚ ($\chi^2(3)=22,07$, $p=0,001$): οι φυσικοί ομιλητές προτιμούν το να (87,5%) παρά τα ότι/πως (12,5%), σε αντίθεση με τους μη φυσικούς ομιλητές. Οι προχωρημένοι και οι μέσοι προτιμούν τα ότι/πως (75% και 62,5% αντίστοιχα) έναντι του να (25%), ενώ οι αρχάριοι δεν συμπληρώνουν καθόλου με να (ότι/πως: 37,5%, το υπόλοιπο 62,5% δεν χρησιμοποιεί συμπληρωματικούς δείκτες).

Το ρήμα νομίζω είναι συμβατό με προτασιακό συμπλήρωμα με να μόνο εφόσον βρίσκεται σε πρώτο πρόσωπο και υπάρχει στην πρόταση άρνηση ή ερώτηση (στο ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκε άρνηση).

(11α) * (Δεν) νομίζω να ξέρει την αλήθεια.

(11β) * Δεν νομίζεις να ξέρει την αλήθεια.

Πίνακας 8.

Αποτελέσματα ΑΕΑ (άρνηση και πρόσωπο)

	Αρχάριοι μ.φ.ο.		Μέσοι μ.φ.ο.		Προχωρημένοι μ.φ.ο.		Φυσικοί ομιλητές NE	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
νομίζω *να (1)	5,75	1,67	4,88	1,89	4,13	2,42	1,88	1,36
νομίζω *να (2)	2,88	2,1	1,63	0,92	2,38	1,6	2,63	1,51
δε νομίζω να (1)	2,75	1,17	4	1,73	3,5	2,33	6	1,2
δε νομίζω να (2)	5,63	1,77	6,75	0,46	6,63	0,74	6,63	0,74

Οι απαντήσεις των φυσικών και των μη φυσικών ομιλητών στις δύο ασκήσεις δείχνουν ότι μάλλον υπάρχει διαφορά μεταξύ τους. Στην ΑΕΑ, φυσικοί και μη φυσικοί ομιλητές της NE διαφέρουν στις μισές προτάσεις (δε νομίζω να (πρόταση 1): $H(3)=11,26$, $p=0,006$ · δε νομίζω να (πρόταση 2): $H(3)=4,1$, $p=0,255$ · νομίζω *να (πρόταση 1): $H(3)=11,65$, $p=0,005$ · νομίζω *να (πρόταση 2): $H(3)=2,37$, $p=0,514$). Παρόμοιο αποτέλεσμα δίνει η ΑΣΚ. Εδώ η διαφορά μεταξύ φυσικών και μη φυσικών ομιλητών είναι οριακά στατιστικά μη σημαντική ($\chi^2(3)=12,96$, $p=0,051$). Οι φυσικοί ομιλητές προτιμούν να συμπληρώνουν με να μετά το δε νομίζω (75% να, μόνο 25% συμπληρώνει με ότι/πως) ενώ οι μη φυσικοί

14 Σημειώνεται ότι στην ΑΕΑ τα ρήματα εξάρτησης βρίσκονται σε ενεστώτα και σε πρώτο ή τρίτο πρόσωπο με σκοπό να ελεγχθεί εάν η επιλογή του προσώπου του ρήματος εξάρτησης επηρεάζει την αποδεκτότητα του να.

15 Η ΑΕΑ περιλάμβανε δύο προτάσεις με το πιστεύω σε πρώτο πρόσωπο (γραμματικές προτάσεις) και δύο προτάσεις με το ίδιο ρήμα σε τρίτο πρόσωπο (αντιγραμματικές προτάσεις).

ομιλητές κάνουν το αντίστροφο (αρχάριοι-μέσοι: το 75% συμπληρώνει με *ότι/πως* και το 12,5% με *να*, προχωρημένοι: 87,5% *ότι/πως* και 12,5% *να*).

Ακόμη, η άρνηση επηρεάζει την επιλογή του συμπληρώματος σε ρήματα όπως το *θυμάμαι* που μπορούν να αποκτήσουν επιστημική σημασία όταν δέχονται το *να* ως δείκτη εισαγωγής του συμπληρώματός τους (παράδειγμα 12). Σε αυτή την περίπτωση, είναι δυνατόν το ρήμα της συμπληρωματικής να βρίσκεται σε [+παρελθοντικό, +συνοπτικό] τύπο ενώ το ρήμα της πρότασης εξάρτησης είναι σε ενεστώτα (Βελούδης 1985, Roussou 1994, 2006, Varlokosta 1994β). Τυχόν απουσία της άρνησης καθιστά τη δομή αντιγραμματική.

(12) * (Δεν) θυμάμαι να χτύπησε το τηλέφωνο

Πίνακας 9.

Αποτελέσματα ΑΕΑ (άρνηση)

	Αρχάριοι μ.φ.ο.		Μέσοι μ.φ.ο.		Προχωρημένοι μ.φ.ο.		Φυσικοί ομιλητές NE	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
θυμάμαι *να (1)	3,5	1,69	3,88	2,17	2,38	1,77	3,63	1,51
θυμάμαι *να (2)	4,25	2,66	3,25	1,98	1,25	0,46	3,88	2,42
δε θυμάμαι να (1)	4,25	2,25	4,38	2,33	1,63	1,41	6,25	1,17
δε θυμάμαι να (2)	2,5	1,41	2,38	1,69	3,13	2,17	6,38	0,74

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα, στην ΑΕΑ, διαφέρουν στις απαντήσεις τους για τις γραμματικές προτάσεις, οι οποίες δεν γίνονται αποδεκτές από τους μη φυσικούς ομιλητές.¹⁶ Η αιτία αυτής της διαφοράς μπορεί να βρίσκεται στο ρηματικό τύπο ([+παρελθοντικός, +συνοπτικός]) της συμπληρωματικής (*δε θυμάμαι να (πρόταση 1)*: $H(3)=14,04$, $p=0,001$ · *δε θυμάμαι να (πρόταση 2)*: $H(3)=16,3$, $p<0,001$). Η διαφορά αυτή αφορά όλες τις ομάδες των μη φυσικών ομιλητών και δείχνει ότι ο ρόλος της άρνησης ως προτασιακού τελεστή (ο οποίος επηρεάζει την επιλογή του συμπληρωματικού δείκτη) μάλλον δεν έχει γίνει αντιληπτός από τους μη φυσικούς ομιλητές, ακόμη και του προχωρημένου επιπέδου. Στην ΑΣΚ υπάρχει, επίσης, σημαντική διαφορά στις απαντήσεις των ομιλητών που ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες ($\chi^2(3)=24,39$, $p=0,012$). Οι φυσικοί ομιλητές χρησιμοποιούν αποκλειστικά το *να*, το οποίο προτιμά μόνο το 25% των μέσων και προχωρημένων μη φυσικών ομιλητών.

16 Η στατιστική επεξεργασία έδειξε σημαντική διαφορά και για μία αντιγραμματική πρόταση με το ρήμα *θυμάμαι* (*θυμάμαι *να (2)*: $H(3)=8,42$, $p=0,032$), η οποία οφείλεται στη σύγκριση των προχωρημένων μη φυσικών ομιλητών με τις υπόλοιπες ομάδες. Η αιτία για αυτή τη διαφορά δεν έχει διερευνηθεί αλλά είναι πιθανόν η απόρριψη των προχωρημένων μη φυσικών ομιλητών να οφείλεται στο χρόνο του ρήματος της συμπληρωματικής πρότασης.

4. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα παραπάνω αποτελέσματα, οι αρχάριοι μη φυσικοί ομιλητές διαφέρουν από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες στην έρευνα στις απαντήσεις τους για το συμπληρωματικό δείκτη με ρήματα εξάρτησης που ανήκουν σε ορισμένες κατηγορίες. Αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες με τα λεκτικά και τα γνωστικά ρήματα όταν αυτά δέχονται συμπλήρωμα που εισάγεται με *να* το οποίο προσδίδει τροπικότητα, και με τα ρήματα που δηλώνουν αίσθηση με *να-συμπλήρωμα* (με το οποίο δεν υπάρχει τροπική ερμηνεία). Σε όλες τις περιπτώσεις δεν υπάρχει αντίστοιχη δυσκολία όταν το ρήμα συμπληρώνεται με *ότι/πως*.

Επιπλέον, υπάρχουν διαφορές μεταξύ των φυσικών και των μη φυσικών ομιλητών που αφορούν τη διάκριση μεταξύ *που* και *ότι/πως* και το ρόλο των προτασιακών τελεστών στην επιλογή του προτασιακού συμπληρώματος. Ειδικότερα, το *που* δεν αναγνωρίζεται ως αντιγραμματικό συμπλήρωμα με τα δοξαστικά ρήματα. Είναι, επίσης, πιθανόν η διαφορά αυτή να αφορά και άλλες κατηγορίες ρημάτων εξάρτησης (λεκτικά και γνωστικά) και ίσως οφείλεται σε διαγλωσσική παρεμβολή ή στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που φέρουν τα *ότι* και *που*. Όσον αφορά τους προτασιακούς τελεστές, ο παράγοντας της άρνησης φαίνεται ότι προκαλεί προβλήματα που μπορεί να περιορίζονται σταδιακά αλλά δεν εξαλείφονται ακόμη και στο μέσο και το προχωρημένο επίπεδο εκμάθησης της ΝΕ. Ακόμη, υπάρχουν συγκεκριμένες ρηματικές κατηγορίες με τις οποίες τα προβλήματα των μη φυσικών ομιλητών της ΝΕ αφορούν όλους τους τύπους προτασιακού συμπληρώματος, όπως συμβαίνει με τα ρήματα ψυχικού πάθους, και χρειάζεται να εξεταστεί εάν αυτό οφείλεται σε παρεμβολή της συγκεκριμένης Γ1.

Τέλος, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στην έρευνα συμμετείχε ένας μικρός αριθμός ατόμων για κάθε επίπεδο γνώσης της ΝΕ ως Γ2. Γι' αυτό το λόγο, τα αποτελέσματα υποδεικνύουν τάσεις που υπάρχουν στα δεδομένα αλλά δεν επαρκούν για τη γενίκευση των συμπερασμάτων. Επιπλέον, σε ορισμένες δομές, όπως είναι τα ρήματα αντίληψης (με διάφορα συμπληρώματα) και τα λεκτικά και γνωστικά ρήματα με συμπληρωματικό δείκτη *που*, είναι απαραίτητο να ελεγχθεί κατά πόσον άλλοι παράγοντες, όπως είναι ο χρόνος του ρήματος εξάρτησης, επηρεάζουν τις κρίσεις αποδεκτότητας και τον τρόπο συμπλήρωσης των προτάσεων. Με δεδομένο ότι από την έρευνα έχουν εξαχθεί μερικά αρχικά συμπεράσματα για την επιλογή του συμπληρωματικού δείκτη, θεωρείται χρήσιμο να εξεταστούν μεγαλύτερες ομάδες ομιλητών, καθώς και ομιλητές με διαφορετικές Γ1, μεγαλύτερος αριθμός ρημάτων από κάθε κατηγορία και περισσότεροι συμπληρωματικοί δείκτες.

Βιβλιογραφία

Agouraki, G. 1991. A Modern Greek complementizer and its significance for Universal Grammar. *UCL Working Papers in Linguistics* 3: 1-24.

Varlokosta, S. 1994a. The properties of pu-complements in Modern Greek. Στο I. Philippaki-Warbuton, K. Nikolaidis και M. Sifianou (εκδ.), *Themes in Greek Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 61-68.

Varlokosta, S. 1994β. *Greek Sentential Complementation*. Διδακτορική διατριβή, University of Maryland.

Βαρλοκώστα, Σ. και Λ. Τριανταφυλλίδου. 2003. *Επίπεδα γλωσσομάθειας στην Ελληνική ως δεύτερη γλώσσα*. Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α.

Βελούδης, Γ. 1985. Η δήλωση του χρόνου στα να-συμπληρώματα. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 6: 183-198.

Βελούδης, Γ. και Ε. Φιλίππáκη-Warbuton. 1984. Η υποτακτική στα Νέα Ελληνικά. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 4: 151-168.

Holton, D., P. Mackridge και Ε. Φιλίππáκη-Warbuton. 1999. *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Πατάκης.

Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ., Γ. Κατσιμαλή, Α. Μόζερ, Β. Νικηφορίδου και Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.). 1998. *Θέματα νεοελληνικής σύνταξης: θεωρία-ασκήσεις*. Αθήνα: Ε.Κ.Π.Α.

Ιακώβου, Μ. 1999. *Τροπικές κατηγορίες στο ρηματικό σύστημα της Νέας Ελληνικής*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ingria, R.J.P. 1981. *Sentential Complementation in Modern Greek*. Διδακτορική διατριβή, MIT.

Κλαίρης, Χ. και Γ. Μπαμπινιώτης (σε συνεργασία με τους Α. Μόζερ, Α. Μπακάκου-Ορφανού και Σ. Σκοπετέα). 2005. *Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική – Επικοινωνιακή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Mackridge, P. 1990. *Η νεοελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Πατάκης.

Μοσχονάς, Σ. 1989. Συμπληρωματικές προτάσεις και ρήματα “αισθήσεως σημαντικά”. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 9: 315-336.

Nicholas, N. 1998. *The Story of Pu. The Grammaticalisation in Space and Time of a Modern Greek Complementiser*. Διδακτορική διατριβή, University of Melbourne.

Νικηφορίδου, Κ. 1999. Η υποκειμενικότητα της υπόταξης: ο δείκτης *που*. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 20: 360-371.

Νουχουτίδου, Ε. 2010. *Ότι-, πως-, που-*συμπληρωματικές προτάσεις στα εγχειρίδια της Ελληνικής ως Γ2 για ενηλίκους. *Πρακτικά του 14ου Διεθνούς Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρίας Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας, Θεσσαλονίκη, 14-16/12/07* (CD-Rom).

Roussou, A. 1992. Factive complements and wh-movement in Modern Greek. *UCL Working Papers in Linguistics* 4: 123-147.

Roussou, A. 1994. *The Syntax of Complementisers*. Διδακτορική διατριβή, University College London.

Roussou, A. 2000. On the left periphery: modal particles and complementisers. *Journal of Greek Linguistics* 1: 65-94.

Ρούσσου, Α. 2006. *Συμπληρωματικοί δείκτες*. Αθήνα: Πατάκης.

Roussou, A. 2009. In the mood for control. Στο J. Quer (εκδ.), *Twists of Mood: The distribution and interpretation of indicative and subjunctive*. *Lingua* 119: 1811-1836.

Roussou, A. 2010. Selecting complementizers. Στο K.K. Grohmann και I.M. Tsimpli (εκδ.), *Exploring the left periphery*. *Lingua* 120: 582-603.

Roussou, A. και A. Tsangalidis. 2010. Reconsidering the ‘modal particles’ in Modern Greek. *Journal of Greek Linguistics* 10: 45-73.

Τζάρτζανος, Α. [1946/1963] 1996. *Νεοελληνική σύνταξις (της κοινής δημοτικής)*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.

Τριανταφυλλίδης, Μ. [1941] 1996. *Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής). Ανατύπωση της έκδοσης του Ο.Ε.Σ.Β. (1941) με διορθώσεις*. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ. – Ι.Ν.Σ.

Τσαγγαλίδης, Α. 2001. Για τις ‘συντακτικές εγκλίσεις’ στα Νέα Ελληνικά. *Πρακτικά του 4ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας, Λευκωσία, Σεπτέμβριος 1999*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 300-307.

Tsoulas, G. 1993. Remarks on the structure and interpretation of na-clauses. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 14: 191-206.

Φιλίππακη-Warburton, E. 1992. Η συντακτική ταυτότητα του να. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 13: 255-274.

Φιλίππακη-Warburton, E. και Γ. Βελούδης. 1985. Η υποτακτική στις συμπληρωματικές προτάσεις. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 5: 149-167.

Χριστίδης, Α-Φ. 1982. *Ότι/πως - που*. Επιλογή δεικτών συμπληρωμάτων στα Νέα Ελληνικά. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 2: 113-177.

Χριστίδης, Α-Φ. 1984. Παρατηρήσεις στη σύνταξη των «αισθήσεως σημαντικών» στα Νέα Ελληνικά. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 4: 115-125.

Χριστίδης, Α-Φ. 1985. Πρόσθετες παρατηρήσεις στις συμπληρωματικές προτάσεις της Νέας Ελληνικής. *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα* 3: 47-72.